

- 7) Изъ Книги Царевича Баграта о грузинскихъ переводахъ духовныхъ сочиненій и героическоя повѣсти „Дареджаніани“. СП. 1899.
2. Պ. Միխայիլ Տրեյնիսկիի իւր դոքտորական շարադրութիւնը. — Die obere trigeminuswurzel. Berlin. 1899.
3. Պ. Գ. Ղազարեանից — I. Տառապեալների ծառայութիւնը II. Պորած բարեկամը. Վաղարշապատ. 1899.
4. Պ. Կ. Կոստանեանից իւր հրատարակած՝
- ա) Միքիլ Նաղաշ և իւր տաղերը. Վաղարշապատ. 1899.
- բ) Գրիգորիս Աղբաւարցի և իւր տաղերը Թիֆլիս. 1898:

Մ ա ճ ե ն ա ղ ա ռ ե ն ա ղ Ի ի

Գ. Վ. Յովսէփեան.

ՏԱՃԿԱՀԱՅՔ.

«Պոլսեանի եկեղեցականներուն» — Տ. Մուշեղ վարդապետ, Արարիկի և Անայ առաջնորդական տնտեսապետ — որ նոյնքան գնահատուած է իր հոգեւոր հովուութեան պաշտօնին մէջ որքան իր գրական կարողութեամբ ու հրատարակութիւններովը: — Պոլսեանի եկեղեցականներուն ուղղած բաց նամակ մը զրկած է մեզ, ինչպէս նաև բոլոր ազգութիւններուն, անկեղծ յուզումի շնորհիւ զաւայտնելով Վանայ կրօնափոխութեան շարժման հանդէպ հայ կղերին ցոյց տուած անտարբերութեանը մասին: Արդեօք չկարդացի՞ք, կը հարցնէ Տ. Մուշեղ վարդապետ, Արեւիկի 3910 թուով հրատարակուած Վանէն նամակը, ուր շատ որոշ կերպով կը շեշտուէր քանի մը վանական խեղճուկ վարդապետներու ձեռք մնացած այդ անհոգի վիճակին բարոյական ու տնտեսական խնամքի պարտքը, եւ եթէ կարգացիք, արդեօք ձեր հոգիները թուոյ չեղան՝ գործնական ճամբով մը պարտաճանաչութեան ու զգացումի արդիւնքը ցոյց տալու: Հիմայ աճներդ, դուք որ մեր եկեղեցւոյ եպիսկոպոսներն էք, Պոլսոյ մէջ մէկ մէկու վրայ դիզուած, անգամ մը կոչում ըրէք ձեր մարած խիղճներուն ու անձերնիդ բաղդատեցէք օտար կրօնականներուն հետ. ինչ մեծ անդունդ, անոնց գործունէութեանը և ձեր թոյլ ընթացքին միջև:

Տ. Մուշեղ վարդապետ յայտարարելէ ետքը թէ Պոլսոյ բարձրաստիճան հայ եկեղեցականները

բարոյապէս պատասխանատու պիտի մնան՝ դաւանափոխութեան հետեւեցողներուն, քերմ հրաւեր մը կուղղէ անոնց՝ ժամ առաջ ճամբայ ելլել դէպ ի վան:

Այս նամակէն մէյմէկ օրինակ զրկուած է մայրաքաղաք գտնուող եպիսկոպոսներուն և վարչութեան անդամներուն:

Տ. Մուշեղ վարդապետ, ապացուցանելու համար թէ ինքը որքան անկեղծ է իր հոգեւոր մեծ եզրայնութեան, նկատմամբ իր արտայայտած զգացումներուն մէջ, կաւեւացնէ որ եթէ Պոլսոյ եպիսկոպոսներէն մէկը յանձն չառնէ Վան երթալ՝ ինքը պատրաստ է երթալու:

— Վանմ. Նուրեան էֆէնտի, նախագահ երկրագործական գրամատան վարչական խորհուրդին, նամակ մը ուղղելով ս. Պատրիարք Հօր, յայտարարած է թէ երկրագործական գրամատունը պատրաստ է 2000 ոսկիի փոխատուութիւն մը ընել՝ Վանայ կարօտեալներուն յատկիկայ ցանքին դիւրութիւն մը ընծայելու նպատակով: Ս. Պատրիարք հայրը այս առաջարկութիւնը յանձնեց քաղաքական ժողովին նկատառմանը:

— Յունաց ս. Պատրիարք Հօր խնդրանք մեր ս. Պատրիարք հայրը «Հայ եկեղեցւոյ տնտեսագրութեան» վերաբերեալ աշխատասիրութիւն մը պատրաստած է զոր պիտի յանձնէ Ֆէնէրե պատրիարքարանին, Հայագէտ Տիմիդրիոս էֆ. Չօլաքիտէս յունարէնի պիտի թարգմանէ այդ ձեռագիրը:

— Իզմիրի առաջնորդ Տ. Մեղիքեանի արքայական 23 մարտ, մեկնեցաւ մայրաքաղաքէս՝ համակրանքի քերմագին արտայայտութիւններու մէջտեղ, երէկ առաւօտ, կանուխէն, Գատըգիւղի ազգայինները թաղ. խորհրդարան կը դիմէին հրաժեշտի ողջոյնին մատուցանելու իրենց սիրեցեալ քարոզչին, Պոլսոյ ղանազան թաղերէն ալ բաղմամբ աղգայիններ փութացած էին հոն:

Ս. Պատրիարք հայրը իր կողմէ յատկապէս զրկած էր Տ. Գնէլ վարդապետը՝ ողջերթ մաղթելու:

Իզմիրի ս. առաջնորդին ողջերթ մաղթելու համար Ղալաթիոյ քարափին վրայ կը գտնուէին Բերայի քարոզիչ Տ. Հմայեանի եպիսկոպոս Դիմաքսեան, Երուսաղէմի Պատր. փոխանորդ Տ. Գէորգ եպիսկոպոս Երիցեան, Տ. Արքայաճամ եպիսկոպոս Մամիկոնեան:

Ժամը 10-ին, հրաժեշտի վերջին ողջոյնները փոխանակուելով, բոլոր եկեղեցականներն ու աշխարհականները մեկնեցան շոգենաւէն որ քիչ ետքը ճամբայ ելաւ դէպի Իզմիր:

— Խառն ժողովը գումարուեցաւ 2 ապրիլ Ղալաթիոյ Խորհրդարանը, նախագահութեամբ Ս. Պատրիարք Հօր և տնտեսապետութեամբ Տեառն Բարձր. Թարութիւն փաշայի:

Ժողովը շարունակեց իր խորհրդակցութիւնը

ները եկեղեցական խնդրոց վրայ և որոշեց Բ. Գրան թաղրի մատուցանել՝ անոց կարգադրութեանը համար:

— Ժողովը յայտարարեց թէ յրացած է արդէն իր պաշտօնավարութեան օրինական շրջանը, և խնդրեց Ս. Նախագահէն ի գործ դնել ըստ օրինի պէտք եղած միջոցները՝ նորոգ ընտրութիւն կատարելու համար:

Ժողովը նկատելով որ ստեպ խնդիրներ կը մատուցուին օտար երկիրներու մէջ մեծնող ազգայիններու կտակաց և ժառանգութեանց մասին, յանձնաժողով մը կազմեց և պաշտօն յանձնեց անոր՝ ուսումնասիրել և ստուգել այդ կտակներու խնդիրները և ներկայացնել հարկ եղած կարեւոր առաջարկութիւնները:

Այս Յանձնաժողովին անդամ՝ կարգուեցան Տ. Գրիգորիս Եղիշանէսեան: Տ. Ահարամ Կանկունի Սրբազանները և Զայեան Էլիաս Էֆ.:

Արարկիրի գաւառային ժողովին խնդրանոց վրայ, ժողովը որոշեց հրահանգ ուղղել առաջնորդական նոր ընտրութիւն կատարելու համար և սահմանեց ընտրելեաց ցանկը:

Նոյնպէս ժողովը տեղեկանալով որ Տ. Գուշեղ Ծ. Վ. Արարկիրի վիճակային գործերով ծանրաբեռնեալ կը գտնուի, որոշեց որ ըստ առաջնոյն Անկայ վիճակը ունենայ իր առանձին հոգեւոր հովիւ, ուստի Բզիի առաջնորդական տեղապահ Տ. Արիստակէս Վ. Խաչատուրեանը միեւնոյն պաշտօնով որոշեց ուղարկել Անի:

Ժողովը Բզիի առաջնորդական տեղապահ կարգեց Արմաշու Դպրեմարի միաբաններէն Շահլամեան Տ. Ահարիմ վարդապետը:

Ժողովը Ամասիոյ առաջնորդական նորընտիր տեղապահ Անքեան Տ. Արիստակէս Ծ. վարդապետին հրաժարականը նկատողութեան տոնելով, անընդունելի գտեց՝ կարեւոր համարելով անոր ներկայութիւնը վիճակային գործերու կարգադրութեանը համար:

— Կը լսենք թէ մօտէրս Թիֆլիզէ մէջ պիտի ապագրուի կրօնական կարեւոր ձեռագիր մը՝ Գիւրգիոյ՝ որ կը պարունակէ Բազիկոսի ժողովէն ետքը մեր եկեղեցական հայերուն ու Հայրապետներուն գրաւորապէս յայտնած կարծիքները ի մասին մեր ս. Հարց դաւանութեան: Այս ձեռագիրը, որ ընթերցանուած է Թովմա անուն քահանայի մը կողմէ Ժ. Գ. դարուն մէջ, ի յայտ կը բերէ կարգ մը նոր վաւերագիրներ՝ վերջիչեալ խնդրի մասին.*

— Ազգ. Պատրիարքարանէն հրահանգ տրուեցաւ Անարիոյ, Ռոտոմիլի, Պրուսայի և Պիլէճի-

կի առաջնորդներուն որպէս զի իրենց պատրաստութիւնները տեսնեն Զատիկէն անմիջապէս ետքը Էջմիածին ուղևորելու համար ուր եպիսկոպոսական ձեռնադրութիւն պիտի ստանան:

— Աւերջնապէս եղած պատրիարքական տօրինութեան մը համաձայն՝ Տ. Ներսէս եպիսկոպոս ապրիլ 10 շաբաթ օրը կը մեկնէ մայրաքաղաքէս Մեսոքերիի շոգեւնաւով զեպի Տրապիզոն, անկէ Վան ուղևորելու համար, Իրեն կընկերակցայ Բզիի նորընտիր առաջնորդական տեղապահ Շահլամեան Տ. Ահարիմ վարդապետ որ Ասլանեան սրբազանին հետ Վան պիտի երթայ և պիտի աջակցի անոր մինչև որ իր նոր պաշտօնին վերաբերող հրովարտակը ստանայ, որմէ անմիջապէս ետքը Վանէն պիտի երթայ Բզի:

Խառն ժողովը գումարուեցաւ 19 մարտ Վաթիկոյ խորհրդարանը, նախագահութեամբ Ս. Պատրիարք Հօր և ատենապետութեամբ Ասլանեան Ստեփան փաշայի:

Ժողովը Երզնկայի գաւառային վարչութեան խնդրանոց համաձայն՝ առաջնորդի ընտրութեան հրահանգ ուղղել որոշեց ընտրելի ներկայացնելով տեղւոյն առաջ. տեղապահ Տ. Դանիէլ վարդապետը և Յակոբեան Տ. Ահասն ու Յրանկիւլեան Տ. Նիկողոս վարդապետները:

Ժողովը պաշտօնէ դադարեալ համարեց Էնկիւրիի առաջն. տեղապահ Տ. Տաճատ Վ. Ոսկանեանը, գործուած վարչական անկանոնութեանց պատճառաւ, և նոյն վիճակին առաջն. տեղապահ կարգեց Երուսաղէմի միաբան Տ. Եղնիկ Վ. Պապայեանը, խնդրելով Ս. Նախագահէն փութացնել թագրիրը, անոր պաշտօնը հաստատող կառավարական հրամանագիրը ստանալու համար:

Ժողովը՝ Սրեմական ժողովին առաջարկութեան համաձայն՝ Ամասիոյ վիճակին առաջն. տեղապահ կարգեց Անքեան Տ. Արիստակէս Ծ. վարդապետը:

Ժողովը պաշտօն տուաւ Վաթիկոյ քարոզիչ Տ. Բարեմուղիմէոս Վ. Պաղճեանի Գիլիպէ երթալ, տեղւոյն ազգ. գործերը քննելու և անհամաձայնութիւնները կարգադրելու համար:

Ժողովը ասոցմէ զատ կարգ մը յարաբերական խնդիրներու մասին ալ անօրինութիւններ ըրաւ:

— Խառն ժողովը նկատողութեան առաւ Նիկոմիդիոյ թեմերէն Էջմէ գիւղին մէջ պատահած դաւանափոխական դէպքերու խնդիրը և յետ խորհրդակցութեան որոշեց յանձնարարել վիճակին առաջնորդ Տ. Ստեփան եպիսկոպոսի՝ փութով Էջմէ երթալ և կրօնափոխութեան շարժառիթը բռնալու համար անմիջական միջոցներ գործադրել:

— Պ. Զանչեան 5000 բուպլիի նոր գումար մը զրկած է ս. Պատրիարք հօր, նոր որբանոցի մը հաստատման համար օրուն չորս տարուան ծախքը

* Խօսքը Անգոստինոսի միաբանութեան Կ. Պոլսոյ փանթի մատակարարմամբ գտնուած մեծագոյն մասին է:

ապահոված կըլլայ Ռուսահայ հրապարակագիրէ՝ իր հանգանակած այս գումարով:

— Կրօնական ժողովը գումարուեցաւ 23 մարտի ազդ. Պատրիարքարանի մէջ, ժողովը Պօթուշանի անուղղայ Տ. Աթմասա քահանան կարգալոյծ բրաւ և հարկ տեսաւ իր այս օրոշումը հաղորդել Ռուսմանական կառավարութեան: Այս առթիւ որոշեց ամենայն Հայոց Ս. Հայրապետին ուշադրութեան յանձնել որ՝ եթէ կարելի է՝ Ռուսմանիոյ հոգևոր Հայոց անաշուխիւնը Պատրիարքարանի յանձնուի:

— Պոլսապատի և շրջակայքի հայ քոչաները չուզենալով իրենք ալ անմասն մնալ գաւառային կարօտեալներու նպաստամատոյց գործէն, այդ նպատակով 9 օսկիի գումար մը ղրկած են ս. Պատրիարքին:

ՄԵՆԿԱՎԱՐԹԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆ:

ՀԻՆ ՀՆԴԿԱՍՏԱՆԻ ՈՒՍՈՒՄԸ

(Alf. Hillebrandt).

ԵԿԵՂԵՑԻՆ ամէն տեղ ուսման մատակարարող է եղել: Ինչպէս որ քրիստոնէական աշխարհում վանական դպրոցները կրթութեան վայրեր են հանդիսացել: այնպէս էլ հին Հնդկաստանի արիական մանուկներն իրանց նախնական ուսումը ստացել են բրահման-վարժապետներից: Հետաքրքրական է տեսնել թէ ինչպէս բրահմանական քաղաքակրթութիւնը ծաղկել է ինքնուրոյն կերպով, արեւմուտքից անկախ: Այս տեղ զարմանալի նմանութիւններ ևս կը դանենք թէպէտ արեւելքն ու արեւմուտքը ուրոյն ուրոյն ծանապարհներով են ընթացել: Մեզ հասել են բազմաթիւ դրուածքների, որոնք տեղեկութիւններ են հաղորդում բրահմանութեան կրօնական կենաց մասին. անոնք ծանուցանում են և այն, թէ այն տեղ արիականի առաջին կրթութիւնը ինչպէս է ձևացել: Զոր օր մենք գիտենք, թէ ինչ կարգերով մանուկն

ընդունվում էր հոգևոր հովանու ներքոյ, կամ թէ ինչպէս էր ընթանում ուսուցումը. այս բոլորը աւանդած է „առնին խրատներ“ (գրհիաշուտը-ներ) կոչուած մանկանների մէջ, որոնց համապատասխան զրուիները պէտք է թերեւ մարդկութեան հնագոյն մանկավարժական յիշատակարան (monumenta paedagogica) համարուին:

Թէ ինչ հասակի պիտի լինէր աշակերտը, այդ կախուած էր իւր ծագումից: Բրահմանի որդին 8 տարեկան հասակում՝ ասպետի կամ նաև քաղաքացու որդին 11 և 12 տարեկան հասակում կարող էր ուսումն սկսել. սակայն այդ ժամանակը կարելի էր յետաձգել մինչև 16, 22 կամ նաև 24 տարին, բայց ոչ աւելի, ապա թէ ոչ պատանին ուսում առնելու արտօնութիւնը կորցնում էր և ընտիր հասարակութեան շրջանից դուրս էր մերժվում: Խուզած և պճնազարդ ներկայանում է նա իւր վարժապետին մի այնպիսի բարեգուշակ օր, որ լուսնի և աստղատունների յաջող դիրքից էր կախուած. նորանից ստանում է իւր ուսանողական հանգերձը՝ պատմութեան և մորթի, գօտի, գաւազան: Ինչպէս երբեմն Օքսֆորդում երիտասարդ լորդը միւս մահկանացուների զաւակներից զանազանվում էր իւր հանդերձանքի մի որ և է արտաքին նշանով, այնպէս էլ հինդիկի կաստայական խտրութիւնը յայտնվում էր հազուադէպ տարբերութեամբ: Բրահմանի որդին ստանում է սե յամոյրի մորթի ազնւականի որդին՝ եղնիկի մորթի, իւր վայելիքի կոչման նշանը համարվում է կովի կամ այծի կաշին: Իւրաքանչիւրի գօտին տարբեր նիւթից է, նմանապէս գաւազանի փայտն ու երկարութիւնը միատեսակ չէ:

Ընդունելութիւնը խիստ հանգիստով է կատարվում: Ծարձառող կրակի առաջ կանգնած վարժապետն ու աշակերտը այս տրամախօսութեամբ են սկսում այդ կարգը. „Եկել եմ ուսում առնելու, ընդունիր ինձ. Սաւիտր աստծուց ներշնչուած՝ կամիմ աշակերտ դառնալ“:— Ի՞նչ է անունդ, „Ա. Ա.“.— Ծրանի թէ ով Սաւիտր աստուած, ներկայ Ա. Ա.-ի բաղձանքին կատարեալ լրումն տայի:— Տրամախօսութեան այս հաստատուն բանաձևը տա-